

دکتر لیلا سلیقه‌دار

تکلیف خودت را سوا کن

در فرایند یاددهی- یادگیری مراحل گوناگونی وجود دارد که هر کدام می‌توانند بر جریان مورد انتظار از این فرایند تأثیرگذار باشند و در یادگیری، نگهداشت مفاهیم جدید و نیز یادآوری آن برای دانش‌آموزان سهمی ایفا کنند. هر چند در آموزش و پرورش امروز، به روش‌های تدریس، به واسطه حضور و خودنمایی روشن‌تر در کلاس درس، بیشتر پرداخته می‌شود و غالب دوره‌های آموزشی یا به توانمندسازی معلمان در این‌باره اختصاص دارند، یا به شیوه‌های ارزشیابی از یادگیری دانش‌آموزان (البته این توجه نیز به دلیل ریشه دواندن ارزشیابی توصیفی و تازه بودن آن است)، اما موارد دیگری نیز وجود دارند که بر روند یادگیری دانش‌آموزان تأثیر عمیقی می‌گذارند و پنهان ماندن آن‌ها از نگاه معلم و بی‌توجهی به چگونگی انجام درست آن‌ها می‌تواند سایر فعالیت‌های آموزشی را بی‌نتیجه سازد و از عمق و ماندگاری یادگیری بکاهد. یکی از این موارد، «تکلیف» است. در نوشته پیش رو به این موضوع می‌پردازیم.

انواع تکلیف

تکلیف از نظر متخصصان انواع گوناگونی دارد و در هر نوع به شیوه خاصی به تکلیف نگاه شده است. نوع تکلیف را گاهی میزان فعالیت عملی و غیرعملی دانش آموز تعیین می‌کند و گاهی سطح به‌کارگیری تفکر و خلاقیت او. اما اصل مهم در همه انواع تکالیف این است که معلم بتواند بهترین زمینه را برای تعمیق و تثبیت یادگیری دانش آموزان، با توجه به محتوای درس، توانایی و علاقه‌های آنان، اهداف مورد انتظار و مواردی از این دست، فراهم آورد. یکی از دسته‌بندی‌های آشنا در انواع تکالیف، به این چهار دسته مربوط است: «تکالیف تمرینی، تکالیف بسطی و امتدادی، تکالیف خلاقیتی و تکالیف آماده‌سازی.»

در ادامه، به توضیح تکالیف‌های تمرینی، با ذکر نمونه‌هایی از کتاب‌های درسی، پرداخته‌ایم. بدیهی است مطالعه این نمونه‌ها می‌تواند به ایجاد ایده‌های خلاقانه‌تر در دیگر درس‌ها و پایه‌ها بینجامد. بر این اساس، دفتر مجله از دریافت نمونه‌های تجربی تکالیف کلاس شما، به‌منظور انعکاس نمونه‌های برتر و خلاقانه به سایر معلمان، استقبال می‌کند.

ضرورت یادگیری پایدار دلیل توجه معلمان به موضوع تعمیق و تثبیت یادگیری است. دانش آموزان باید بتوانند مطلب جدید را یاد بگیرند، آن را در ذهن نگه دارند و در زمان مناسب به یاد آورند و از آن بهره‌برداری کنند

تمرین کنیم

در بین انواع تکالیف، تکالیف‌های تمرینی ساده‌ترین نوع آن‌هاست که در عین حال می‌تواند در یادگیری و تعمیق آن مؤثر و مفید باشد. این تکالیف تنها به‌منظور تمرین بیشتر توسط دانش آموزان طراحی می‌شوند و به‌واسطه آن، مهارت دانش آموزان در آن زمینه افزایش می‌یابد و یادگیری تثبیت می‌شود. در ادامه، نمونه‌های تکالیف تمرینی از چند درس آمده است.

از یادگیری تا ماندگاری

یادگیری مادام‌العمر به‌معنای آن است که فرد همواره در پی کسب علم و دانش و مهارت باشد و هرگز از یادگیری دست بردارد و آن را تعطیل نکند، نه به‌معنای تکرار آنچه پیشتر آموخته و زمان و انرژی برای آن اختصاص داده است. به دیگر سخن، انتظار می‌رود یادگیری‌های جدید بر یادگیری‌های گذشته بنا شود و زمان دوباره‌ای برای یادگیری موضوعی واحد صرف نشود. توجه به این موضوع، به‌ویژه در مدارس، به‌دلیل وجود ارتباط بین مطالب، به شکلی که یادگیری یکی پیش‌نیاز یادگیری دیگری است، از اهمیت بالاتری برخوردار است.

ضرورت یادگیری پایدار دلیل توجه معلمان به موضوع تعمیق و تثبیت یادگیری است. دانش آموزان باید بتوانند مطلب جدید را یاد بگیرند، آن را در ذهن نگه دارند و در زمان مناسب به یاد آورند و از آن بهره‌برداری کنند. این مراحل تنها در زمان تدریس یا انجام فعالیت‌های کلاسی محقق نمی‌شود. لازم است برای زمان خارج از کلاس درس یا پس از اتمام تدریس، فعالیت‌هایی به دانش آموزان داده شود تا آن‌ها بتوانند برای نگهداشت بهتر یادگرفته‌های خود، تعمیق و نیز ماندگاری‌شان، تلاش کنند. از گزینه‌های مؤثر در این‌باره، تکلیف است.

تمرین بیشتر علوم تجربی

برای تمرین بیشتر مطلب در فصل هفتم از کتاب علوم تجربی پایه هفتم، دانش‌آموزان به انجام مجدد آزمایش‌های صفحات ۶۹ و ۷۰ در منزل دعوت می‌شوند و معلم از آن‌ها می‌خواهد با توجه به این دو آزمایش و نیز مطالبی که در سه صفحه اول این فصل در مورد آب‌های زیرزمینی آموخته‌اند، به پنج مورد از ویژگی‌ها و طریقه تشکیل آب‌های زیرزمینی اشاره کنند.

خواندن فارسی

در کتاب فارسی پایه هفتم، معلم پس از تدریس درس شانزدهم، یعنی درس «آدم‌آهنی و شاپرک»، از دانش‌آموزان می‌خواهد براساس شیوه مطالعه «کاپس»، این داستان را دوباره بخوانند و سپس به چهار سؤال مطرح در این شیوه پاسخ دهند. استفاده از شیوه‌هایی از این دست، موجب می‌شود روخوانی ساده، دانش‌آموزان را کسل و یادگیری آنان را مخدوش نکند.

خلاصه شیوه مطالعه کاپس

روش کاپس (CAPS) متشکل از حروف S, P, A, C به ترتیب معرف حرف‌های اول چهار کلمه انگلیسی شخصیت^۱، هدف^۲، مشکل^۳ و حل مشکل^۴ است.

برای استفاده از این روش در مطالعه متن‌های ادبی، خواننده باید به چهار دسته از سؤالات پاسخ دهد:

۱. چه کسانی شخصیت‌های این داستان هستند؟
 ۲. چه چیزی هدف داستان را تشکیل می‌دهد؟
 ۳. چه مشکلی رخ داده است؟
 ۴. چگونه مشکل حل می‌شود؟
- تلاش دانش‌آموزان برای پاسخ به این چهار سؤال در خواندن داستان‌ها و متون ادبی موجب می‌شود آن‌ها با پرهیز از خواندن منفعلانه متون، به‌نوعی به خواندن چالشی روی آورند.

در کلاس مطالعات اجتماعی

در درس نوزده از کتاب مطالعات اجتماعی پایه هفتم، معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد در خانه ابتدا از روی درس بخوانند و سپس براساس مطالعه خود و مراجعه به کتاب، برگه‌ای که به نقشه ایران در زمان آریایی‌ها ارتباط دارد، محل سکونت سه قوم بزرگ آن را نشان دهند و در هر بخش نیز بدون استفاده از کتاب، به سه مورد مهم در خصوص زندگی آن‌ها (مطابق آنچه در درس آمده است) اشاره کنند.

در کلاس زبان انگلیسی

برای تکلیف درس ششم از کتاب زبان انگلیسی پایه هفتم، معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد ضمن خواندن کتاب (بخش مربوط به مکالمه در صفحه اول درس و نیز تمرین اول از این درس)، در ساعات گوناگون، در مورد هر یک از اعضای خانواده خود، چهار پرسش مربوط به تمرین اول را (Where people are?) طرح کنند و به آن‌ها پاسخ دهند. در اینجا معلم توجه و تأکید دانش‌آموزان بر پرسش‌های کتاب درسی و تمرین آن‌ها در خانه را نشان می‌دهد.

در کلاس ریاضی

معلم ریاضی از دانش‌آموزان می‌خواهد برای جلسه آینده، تمرین‌های صفحه ۳۳ کتاب پایه هفتم را انجام دهند. او برای تمرین بیشتر و نیز ایجاد فضایی جذاب‌تر، از آن‌ها می‌خواهد در هر مسئله، نمونه زاویه‌های آن را در دفتر تمرین خود رسم کنند و سپس به سؤال‌ها که اغلب نام زاویه، اندازه آن یا تکمیل عبارات داده شده را خواسته است، پاسخ دهند.

نوع تکلیف را گاهی میزان فعالیت عملی و غیر عملی دانش‌آموز تعیین می‌کند و گاهی سطح به‌کارگیری تفکر و خلاقیت او

بسته تکالیف

تکالیف‌های متنوع

اصل مهم در همه انواع تکالیف این است که معلم بتواند بهترین زمینه را برای تعمیق و تثبیت یادگیری دانش‌آموزان، با توجه به محتوای درس، توانایی و علاقه‌های آنان، اهداف مورد انتظار و مواردی از این دست، فراهم آورد

نکته نهایی در خصوص تکالیف تمرینی که با سایر انواع تکالیف نیز مشترک است، به تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان اشاره دارد. بر مبنای این تفاوت‌ها ممکن است همه دانش‌آموزان از طریق تمرین (تکالیف تمرینی) به تثبیت یادگیری نرسند و حتی گاهی برخی بر اثر این نوع تکرار، دچار کاهش اعتماد به حافظه و نیز درهم‌آمیختگی یادگرفته‌های خود شوند. به همین دلیل، شایسته‌تر است که معلم برای ارائه تکالیف دانش‌آموزان، از یک بسته تکالیف استفاده کند.

بسته تکالیف شامل مجموعه‌ای از انواع تکالیف است که امکان انتخاب و گزینش از بین موارد را به دانش‌آموزان می‌دهد و دست‌کم این فرصت را فراهم می‌کند که دانش‌آموزان بتوانند بنابر میزان دریافت‌ها و مهارت خود، نوع متفاوتی از تکالیف را برای تثبیت یادگیری‌شان دریافت کنند. به این روش، دست معلم برای ارائه انواع مختلف تکالیف به هر دانش‌آموز، براساس شرایط یادگیری وی، باز است.

داشتن بسته تکالیف یکی از راه‌های ایجاد جذابیت در شیوه‌های تثبیت یادگیری از طریق تکالیف است. از این طریق امکان لذت بردن دانش‌آموز از این مرحله از فرایند یاددهی یادگیری فراهم می‌شود. بدیهی است که این بسته می‌تواند از یک سو شامل انواع گوناگون تکالیف و از سوی دیگر شامل انواع تکالیف به لحاظ سطح و نوع یادگیری دانش‌آموزان باشد. بر این اساس، شما را به مطالعه انواع دیگر تکالیف در شماره آینده دعوت می‌کنیم تا بسته کامل‌تری را طراحی و تدوین کنید.

به‌طور کلی، در تکالیف تمرینی، دانش‌آموزان مطابق آنچه در کتاب درسی خود خوانده‌اند، فعالیت می‌کنند و به تمرین بیشتر دست می‌زنند. هر چند این نوع تمرین ساده است، اما می‌تواند از یک رونویسی صرف تا نمونه‌های خلاقانه دیگری که معلم طراحی می‌کند، متفاوت باشد. بدیهی است نمونه‌هایی که تمرین و تکرار را از قالب‌های متداول و کسالت‌بار خارج می‌کنند، در تثبیت یادگیری دانش‌آموزان اهمیت و تأثیرگذاری بیشتری دارند.

بر این اساس، هنگامی که معلم ناگزیر به ارائه تکالیف تمرینی است یا ضرورتی برای این کار احساس می‌کند، لازم است به نمونه‌های متنوعی بیندیشد و این اصل را همواره به یاد داشته باشد که حتی بهترین و جذاب‌ترین شیوه‌ها نیز پس از چند بار تکرار، جذابیت خود را از دست می‌دهند. به همین دلیل، خوب است برای هر درس که نیازمند انجام تکالیف تمرینی است، نمونه‌های گوناگون تمرین نیز طراحی شود تا هر بار دانش‌آموزان به‌گونه تازه‌ای دست به تمرین بزنند. همچنین، تا حد ممکن باید از روخوانی درس، رونویسی درس، پاسخ به سؤالات تکراری و مواردی از این دست پرهیز کرد.

* پی‌نوشت

1. Character
2. Aim
3. Problem
4. Solve